

Araştırma Makalesi

Research Article

Evli Ve Boşanmış Babaların Çocuklarıyla İlişkilerine Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılması

Comparison of the Views on the Relationships of Married and Divorced Fathers with Their Children

Şerife Eraslan¹

¹Sorumlu Yazar, Dr., Hacettepe Üniversitesi, serife.eraslan1@gmail.com,
(https://orcid.org/0000-0003-2569-6983)

Geliş Tarihi: 22.05.2023

Kabul Tarihi: 11.09.2023

ÖZ

Bu çalışmada, çocuğu okul öncesi eğitime devam etmekte olan evli ve boşanmış babaların, çocuklarıyla ilişkilerine yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemine göre belirlenen çocuğu Ankara ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okul öncesi eğitime devam eden, altı evli ve altı boşanmış babadan oluşmaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda, boşanmış babaların çocuklarına yönelik duygu ve görüşlerinin evli olan babalara göre çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Boşanmış babaların çocuklarına yönelik görüşlerinde, evli olan babalara kıyasla daha fazla *koru, endişe, üzüntü ve kızgınlık* gibi olumsuz duyguları yansıtan ifadeler görülmüştür. Bu araştırma; boşanmanın baba-çocuk ilişkisini, babanın çocuğa yönelik duygularını ve yaklaşımını etkileyebileceğini göstermektedir. Bireylerin (anne ve babaların) boşanma sonrasında çocuklarıyla ilişkilerinde oluşabilecek problemleri çözmelerinde, bireylerin süreci bilinçli ve doğru şekilde yönetmeleri büyük rol oynamaktadır. Bireylere evlilik öncesi eğitim ve psikolojik danışmanlık hizmeti verilerek, bireylerin daha sağlıklı ve bilinçli bekar ve evlilik hayatı yaşamaları sağlanabilir. Ayrıca çocuğun gelişiminde ve hayatında anneler kadar önemli olan babalar da boşanma sonrasında ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik danışmanlık ile desteklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk sahibi olmak, boşanmış baba, evli baba, okul öncesi dönem

ABSTRACT

This study aims to examine the views of married and divorced fathers, whose children attend preschool education institutions, about having a child. The research carried out a qualitative research methods design. Participants were determined with the purposeful sampling method. 12 participants attended the study, six of them are divorced and six of them are married fathers. In addition, the children of these participants attend public schools affiliated with the Ministry of National Education in Ankara. Demographic Information Form and Semi-Structured Interview Form which were developed by the researcher were used as data collection tools. In analyzing data, the content analysis method was used. The study found that the emotional and attitudinal responses of divorced fathers towards having children varied from those of married fathers. The study revealed that divorced fathers had diverse emotions and attitudes toward having children compared to married fathers. The expressions of divorced fathers included more negative feelings such as *fear, anxiety, sadness, and anger* compared to those of married. This research shows that divorce

has a negative impact on fathers' emotions, relationships, and approaches towards their children. Fathers, who are equally important as mothers in their child's development and life, could be supported through parental education and Singles Counseling aimed at enhancing parent-child relationships following divorce.

Keywords: Having children, divorced fathers, married fathers, preschool period

GİRİŞ

Yaşamın ilk yılları, büyümenin ve öğrenmenin çok hızlı olması bakımından çocuğun gelişiminde büyük rol oynamaktadır (Young & Mundial,1996). Bu yıllarda çocuk, gelişimini en uygun şekilde sağlayacak ve destekleyecek kişilere ve çevresel uyaranlara ihtiyaç duymaktadır (Arı, 2006; Myers, 1992). Bu kişiler, çocuğun ilk yaşam ortamını oluşturan anne-babası yani diğer bir deyişle ailesidir. Aile, çocuğun ilk sosyalleşmeye başladığı, yaşamla ilgili ilk deneyimler edindiği, kendine ve çevresine güven geliştirdiği toplumsal bir kurumdur (Ertürk-Kara, 2017). Çocuk, anne-babasından aktarılan kalıtsal özelliklerle doğar ve dış dünyayı keşfetmeyi, topluma uygun temel davranışlarda bulunmayı ve toplumun kültürel değerlerine uyum sağlamayı ilk ailede öğrenir (Tezel-Şahin, 2007). Bu yüzden ailenin çocuğun hem fiziksel ve duygusal olarak sağlıklı bir birey olarak gelişmesinde hem de toplumsallaşmasında önemli bir işlevi vardır (Güney, 2010; Riley vd., 2009).

Çocuk gelişiminde ailenin önemi söz konusu olduğunda daha çok anne ile çocuk arasındaki ilişki ve etkileşim ön plana çıkmakta ve annenin önemi vurgulanmaktadır. Anneliğin öne çıkmasında çocuk gelişimi ile ilgili kuramlarda ve özellikle Bowlby ve Freud'un çalışmalarında anne ile çocuk ilişkisinin vurgulamasının büyük etkisi olmuştur. Her ikisine göre anne, bebeğin bütün gelişimini ve sosyal ilişkilerini biçimlendiren en önemli kişidir ve babanın rolü, sadece anneyi desteklemektir (Güngörmüş, 2010). Son yıllarda toplum ve aile yapısındaki değişimler, kadın ve erkeğin üstlendikleri rollerde dönüşümlere sebep olmuştur. Zamanla farklı evrelerden geçen babalık rolünün başlardaki en belirgin özelliği ahlak öğretene kişi olmasıydı. Bu dönemde iyi baba olmanın şartı, çocukları dinine bağlı şekilde ahlaklı ve vicdanlı olarak büyütme (Lamb,1977). Daha sonraki dönemlerde ise ahlak öğretene rolüne ek olarak ekmek parası kazanan, eşine koca ve çocuğun cinsiyet rol modeli olarak baba rollerine vurgu yapılmaktadır (Balin, 2011). Lamb (2001), babanın bu rollerinin çocukların gelişimi üzerinde dolaylı şekilde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Kadının eğitim ve çalışma hayatında geçmiştekenden daha fazla var olması ve bebeğin doğumundan kısa süre sonra tekrar çalışma hayatına katılması babanın çocuğun bakımına ve eğitimine daha aktif katılmasını zorunlu hale getirmiştir (Eisenberg vd., 2008; Lamb,1997; Saygılı & Çankırlı, 2017). Özellikle babalar çocuğun temel bakımı, eğitimi ve çocukla vakit geçirme konusunda anneye sorumluluğu daha fazla paylaşmaktadır (Kuzucu, 2011). Babanın çocuğuyla ilgili sorumluluk alması ve çocuk yetiştirmedeki yükümlülüğünü yerine getirmesi, babayı çocuğun yaşamında daha önemli bir konuma getirmiştir (Taşkın, 2011).

Babalarda, çocukları doğduğu ilk andan itibaren anneler gibi bebekleriyle ilişki kurmaktadır. Bebekleriyle doğumdan itibaren ilişki kuran ve ilgilenen babalar daha sonra da çocuklarıyla ilgilenmeye devam etmekte ve daha kaliteli ilişkilerde bulunmaktadır (Lamb, 2001). Babanın bebeğiyle ilgilenmesi, vakit geçirmesi, fiziksel temas kurması, oynaması ve onunla ilgili kararlara dahil olması baba ile bebek arasındaki duygusal bağı güçlendirmekte ve daha sonraki ilişkilerini daha kuvvetli hale getirmektedir (Semerci, 2009). Bebekler, babayla da duygusal bağ kurmakta ve onlardan ayrıldıklarında huzursuzluklarını tepkileriyle göstermektedir (Fleming vd., 2002; Kotelchuck, 1970). Feldman'da (2003) babaların annelerle eşzamanlı çocuklarıyla duygusal bağ kurduklarını ve bu bağı çocukların gelecekte çevresiyle kuracağı ilişkilerde etkili olduğunu belirtmiştir. Babalarına güvenli bağ kuran çocuklar hem akranlarıyla hem de çevresiyle daha kolay ilişkide bulunmakta ve gelecekte sosyal ilişkileri sağlam bireyler olmaktadır (Soysal vd., 2005). Babaların duyarlı bir şekilde çocuklarının bakımlarıyla

ilgilenmeleri ve kaliteli zaman geçirmeleri, aralarındaki duygusal iletişimin kuvvetlenmesini sağlamaktadır (Biller, 2003; Feldman, 2003; Van Ijzendoorn & De Wolff, 1997). Anneler zamanlarını daha çok çocukların bakımıyla ilgilenmeye harcarken, babalar daha çok oyun oynamaya ve fiziksel etkinliklerle geçirmektedirler. Anne-babanın çocukla etkileşimindeki farklılık, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini farklı açılardan etkilemektedir (Belsky, 1979; Lamb, 1997). Özgün vd. (2013) yaptıkları çalışmalarında, babaların çocuklarıyla fiziksel bakımdan ziyade, onlarla daha çok oyun oynama gibi eğlenceli etkinlikler yaparak vakit geçirdiklerini bulmuşlardır. Tezel vd. (2017) çocuğu okul öncesine giden babalarla yaptıkları çalışmalarında, babaların çocuklarıyla daha çok oyun, sohbet etme, parka gitme, piknik yapma, sinemaya gitme, alışverişe gitme, kitap okuma, resim ve deney yapma gibi etkinlikler ile çocuklarıyla vakit geçirdiklerini belirlemiştir. Ayrıca babaların çocuklarıyla fiziksel bakım ve beslenme gibi sorumluluk gerektiren etkinlikler yerine daha çok aktif etkinlikleri tercih ettikleri görülmüştür. Türkoğlu vd. (2013) ise, babaların çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmek için çocuklarıyla oyun oynama, dışarda gezme, parka gitme, alışverişe gitme, deney ve gözlem yapma, televizyon izleme, yemek yapma, kitap okuma, ev ödevleri yapma, boyama yapma, şarkı söyleme, sohbet etme gibi aktivitelerini yaptıklarını bulmuşlardır.

Babaların çocuklarıyla birlikte geçirdikleri kaliteli zaman, babanın çocukları üzerindeki etkisini artırmaktadır. Babalar çocuklarının bakımlarıyla ilgilenerek, onlara bir şeyler öğretip onlarla oyunlar oynadıklarında bu etkiyi ortaya çıkarmaktadırlar (Lamb, 1997). Babanın çocuğun bakımında aktif olması ve birlikte vakit geçirmesi, çocuğun duygularını ifade etmesine ve diğer insanların duygularını anlamasında yardımcı olmaktadır (Saygılı & Çankırılı, 2017). Ayrıca babanın çocuk bakımına katılımı, çocuğun bilişsel gelişimini ve problem çözme becerilerini de olumlu etkilemektedir (Goldberg, 1984). Babanın çocuğun yaşamında etkin rol alması çocuğun sözlü iletişim becerisini, analitik düşünmesini ve akademik başarısını olumlu etkilemekte ve bilişsel gelişimini desteklemektedir. Bununla birlikte babayla etkin paylaşımda bulunmak çocuğun psiko-sosyal uyumunu desteklemekte, kendini ve çevresini keşfetmekte daha cesur davranmasını sağlamaktadır (Bekman, 2001). Babalar hem kız hem erkek çocuklarının cinsel kimlik gelişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Lamb, 1987). Erkek çocukların babalarıyla birlikte vakit geçirmeleri ve duygusal etkileşimde bulunmaları, cinsel kimlik gelişimleri için önemlidir. Ayrıca kız çocukları babalarıyla sağlıklı ilişkiler kurarak ve etkileşimde bulunarak, karşı cinsin özelliklerini öğrenme fırsatını yakalar (Saygılı & Çankırılı, 2017). Babaların anneler gibi çocukla ilgilenmesi, vakit geçirmesi ve çocuğun yaşamına katılması, babaların çocuğun sağlıklı gelişimleri için önemli olduklarını göstermektedir.

Çocuklar anne- baba sevgisine, ilgisine ve şefkatine ihtiyaç duyarlar ve bu ihtiyaçları sadece ailesi tarafından karşılanabilir (Çetinkaya, 2010). Huzursuz aile ortamı, eşler arasındaki geçimsizlik ve şiddet, ailenin dağılmasına ve boşanmalara sebep olmaktadır (Krishnakumar & Buehler, 2000). Toplumsal bir olgu olan boşanma, ebeveynleri ve çocukları derinden sarsmaktadır (Öngider, 2013; Türkarlan, 2007). Boşanma öncesi, boşanma süreci ve boşanma sonrasında yaşananlar, ebeveynleri olduğu kadar çocukları da derinden etkilemektedir. Bu süreç hem ebeveynler hem de çocuklar için zor ve streslidir (Şentürk, 2008). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de boşanma oranlarında artış bulunmaktadır (TÜİK, 2023). Boşanma sonrasında velayetin çoğunlukla anneye verilmesi nedeni ile araştırmalarda, genel olarak boşanma sonrasında annelerin ve çocukların yeni yaşamlarına uyumlarına odaklanılmış ve babaların çocuklarıyla olan ilişkileri ve sorunları sınırlı çalışılmıştır. Özellikle ülkemizde boşanmış babalarla ilgili araştırmalar, yok denilecek kadar azdır. Yapılan araştırmalarda daha çok boşanma sonrasında çocuklardaki uyum sorunları araştırılmıştır. Bunlar; boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri (Öngider, 2013; Türkarlan, 2007), öz saygı ve ruh sağlığı (Kasuto, 2017), benlik saygısı (Erden & Güler, 2014), okul başarısı ve karşılaşılan sorunlar (Mağden & Temel, 1991; Şentürk, 2012; Altunbulak & Aydoğan, 2015), davranış problemleri (Çınar, 2019), depresyon ve sosyal becerileri (Uzun, 2013), bağlanma stilleri ve kaygı düzeyleri (Turan-Cebeci, 2009) gibi boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukların karşılaştırılması üzerine olduğu bilinmektedir. Boşanma

sonrasında çocukların bir ebeveyninden (daha çok babadan) ayrı kalması, ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz etkilemektedir (Nair & Murray, 2005). Yapılan bir meta-analiz çalışmasında, babaların boşanma sonrasında çocuğuyla ilgili sorumlulukları yerine getirmediği, çocuğunu daha az önemseydiği, istediği ve daha az sevgi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Amoto & Gilbreth, 1999).

Uzun süre babanın çocuk üzerindeki etkisi önemsenmemiş hatta neredeyse babalar unutulmuştur (Güngörmüş, 2010). Aile-çocuk ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda daha çok anne-çocuk ilişkisi vurgulanmakta olup ve baba-çocuk ilişkisi ihmal edilmiştir (Güngörmüş, 2010; Evans, 1996). Ayrıca araştırmaların çoğunlukla anne-çocuk etkileşimi üzerine yoğunlaştığı ve baba-çocuk ilişkisini inceleyen araştırmaların sayıca az olduğu görülmektedir (BDP, 2004; Evans, 1996). Ülkemizde de babalara ve özellikle “boşanmış babalara” yönelik araştırmalarda çoğunlukla nicel yöntemlerin kullanıldığı ve babaların kendilerinden bilgi almak yerine anneler aracılığı ile babalar hakkında bilgiye erişilmiştir. Bu çerçevede bu çalışmada çocuğu okul öncesi eğitime devam etmekte olan evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkilerine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni ile yürütülmüştür. Fenomenoloji deseni, farkında olunan fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmakta ve bu olguları daha iyi tanımamıza ve kavramamıza yardımcı olacak sonuçlar, örnekler, açıklamalar ve yaşantılar oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu desende, bireylerin tecrübeleri temelinde algıları ve olaylara yükledikleri anlamlar incelenmektedir (Creswell, 2007). Bu araştırmada, fenomenoloji deseni kullanılarak, evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkilerine yönelik görüşleri karşılıklı olarak incelenmiştir.

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını Ankara’da bulunan ve çocuğu Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı evli ve altı boşanmış toplam 12 baba oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcı grubu amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Ölçüt örneklemede, önceden belli ölçütleri karşılayan ya da özellikleri bulunduran durumlar ya da kişilerle çalışılması amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016). Bu araştırmanın katılımcılarının seçiminde belirlenen ölçütler:

1. Babaların evli ya da boşanmış olması,
2. Babaların çocuklarının okul öncesi eğitime devam ediyor olmasıdır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar;

Demografik bilgi formu: Araştırmacı tarafından oluşturulan form; babaların yaşı, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu, çocuğunun yaşı ve kiminle yaşadığına ilişkin bilgi edinmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Ebeveyn görüşme formu: Evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkilerinin ve çocuklarına yönelik duygu ve düşüncelerinin araştırılması amacıyla araştırmacı tarafından bu form geliştirilmiştir. Öncelikle alan yazın taraması yapılmış ve araştırmanın amacı çerçevesinde “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” içerisindeki sorular yazılmıştır. Form için iki uzman görüşü (bir okul öncesi eğitimi alanında, bir eğitim psikolojisi alanında) alınmış ve sorular uzman görüşleri çerçevesinde düzenlenerek son haline getirilmiştir. Daha sonra bir evli ve bir boşanmış babayla pilot uygulama yapılmış ve soruların işlevselliği incelenmiştir. Uygulama sonucunda

soruların uygun olduğu ve değiştirilmesine gerek olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak 10 sorudan oluşan bir görüşme formu geliştirilmiştir. Sorular babaların ilk kez çocuk sahibi olacaklarını öğrendiklerinde, okul öncesi eğitime başladıklarında ve çocuklarından ilk ayrıldıklarında hissettikleri duygu ve düşüncelerini kapsamaktadır.

2.3. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın verileri, 2018-2019 öğretim yılında Ankara ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı evli ve altı boşanmış babadan elde edilmiştir. Araştırmanın etik komisyon onayı 15.05.2018 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'ndan alınmıştır. Daha sonra anaokullarının yöneticileri ile görüşülerek araştırmanın içeriği ve amacı anlatılarak araştırma için izinleri alınmıştır. Sonrasında araştırmaya katılacak evli ve boşanmış babalarla iletişime geçilerek, çalışmanın içeriği ve amacı anlatılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden babalara “*Gönüllü Katılım Formu*” imzalatılmıştır. Daha sonra görüşmeler, babaların uygun gördükleri zaman dilimlerinde sessiz bir ortamda yapılmış ve ses kaydına alınmıştır. Her bir babayla yapılan görüşme, 30-35 dakika sürmüştür. Babaların görüşme sorularına verdikleri yanıtların ses kaydı, yazıya aktarılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Evli ve boşanmış babalardan elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizinde amaç, birbirine benzeyen ve birbiriyle ilişkisi olduğu tespit edilen verilerden belirli temalar ve kodlar çıkartılarak, anlamlı hale getirmek ve bunları yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2016). İçerik analizi kullanılarak yapılan bu araştırmadaki verilerin analizi, aşağıdaki aşamalar takip edilerek yapılmıştır;

1. Evli ve boşanmış babalarla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Ardından babaların görüşme sorularına verdikleri cevaplar çözümlenerek dökümü yapılmıştır. Tekrar dinlenerek ses kayıtları teyit edilmiştir.
2. Ses kayıtlarından elde edilen veriler, araştırmanın amaçları ve alan yazın çerçevesinde kodlanmıştır. Daha sonra bu kodlar belli kategoriler altında; kategoriler ise temalar altında birleştirilmiştir.
3. Kodlar, araştırmacı ve okul öncesi alanında bir uzman tarafından birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır. Bu doğrultuda kodlayıcılar arası uyumluluk testi için Miles ve Huberman'ın (1994) Güvenilirlik= $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı)] \times 100$ formülü/tekniki ile test edilmiş ve kodlayıcılar arası uyum yüzdesi %83 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, kodlar arası iç tutarlılığın yeterli düzeyde olduğunu (>.70) göstermektedir.
4. Araştırmacılar, daha sonra tekrar bir araya gelerek oluşturulan kodları ve temaları karşılaştırmışlardır. Fikir alışverişinde bulunularak kod, kategori ve temaya son şekli verilmiştir.

BULGULAR

Evli ve boşanmış babalarla yapılan görüşmelerin analizi sonucunda, verilerin olumlu ve olumsuz olarak iki ana kategoride kümelendiği görülmüştür. Bunlar, Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1*Evli ve Boşanmış Babaların Çocuk Sahibi Olmaya Yönelik Duygularına İlişkin Bulgular*

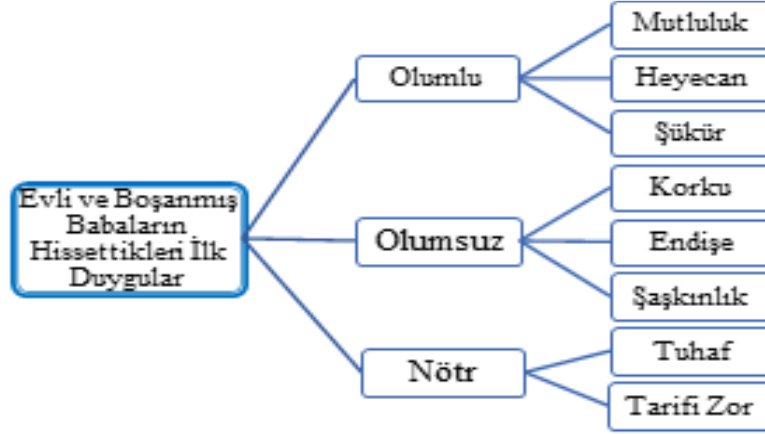
	Boşanmış Baba		Evli Baba	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
Sorular	f	f	f	f
Çocuğunuzun olacağını öğrendiğinizde ilk tepkiniz ne oldu, neler hissettiniz?	5	1	6	0
Çocuğunuzun bakımıyla ilgilenirken (kırgınlık, öfke, mutluluk, huzur vb. gibi) en çok hangi duyguları hissediyorsunuz, sizce neden?	5	1	5	1
Çocuğunuzdan dolayı yapmak isteyip te yapamadığınız şeyler oldu mu? Olduysa bu durumda nasıl hissediyorsunuz?	3	3	6	0
Eşinizle tartıştığımızda çocuğunuza olan yaklaşımınız nasıl olur?	5	1	6	0
Çocuğunuzun doğduğu günü (doğum anını) hatırladığımızda neler hissediyorsunuz?	6	0	5	1
Çocuğunuz okul öncesi eğitime başladığı gün, ondan ayrıldığımızda (evde, işte, vb.) ne hissetmiştiniz?	5	1	5	1
Diyelim ki, herhangi bir sebepten dolayı (iş vb.) çocuğunuzdan ayrı kalmak zorunda kaldınız, bu durumda kendinizi nasıl hissedersiniz? Neden?	1	5	0	6
Çocuğunuzun gelecekte sizden uzakta yaşayacağı düşüncesi, size neler hissettiriyor?	1	5	2	4

3.1. Evli ve Boşanmış Babaların Çocuk Sahibi Olacaklarını Öğrendikleri An İlk Hissettikleri Duygulara İlişkin Bulgular

Evli ve boşanmış babaların çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman hissettikleri ilk duyguları; olumlu, olumsuz ve nötr olmak üzere üç grupta kategorize edilmiştir. Bu kategorilerin meydana gelmesinde Ortony & Turner (1990) yaptığı çalışmalarında, insanların “*öfke, korku, nefret, tiksinti, üzüntü, arzu, aşk, mutluluk ve sevinç*” gibi temel duyguları açıklamaları etkili olmuştur.

Şekil 1

Evli ve Boşanmış Babaların Çocuk Sahibi Olacaklarını Öğrendikleri Zaman Hissettikleri İlk Duygularına İlişkin Temalar ve Kodlar

Evli olan babaların çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman ilk hissettikleri olumlu duyguların çoğunlukla “mutluluk ve heyecan” olduğu görülmüştür. Evli bir baba duygusunu “*Tabi ki her insan gibi bende çocuğum olacağına çok sevindim ve heyecanla onu kucağıma almayı bekledim (D26)*”. Başka bir baba da “*Asya istenilen bir bebektir. Bu yüzden eşimin hamile olduğunu öğrendiğimde eşim ve ben çok mutlu olduk (D25)*” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca bazı babalar çocuk sahibi olacaklarını ilk öğrendikleri zaman duygularını “*tarifi zor, tuhaf bir his*” gibi nötr olarak belirtmiştir. Evli bir baba ise duygularını betimlemekte ve anlatmakta zorluk yaşadığını ifade etmiştir. “*Çok güzel ama tuhaf bir histir. Tarifi zor bir duygu, anlatılamaz (D14)*”.

Boşanmış babalar ise çocuk sahibi olacaklarını ilk öğrendiklerinde “*mutluluk ve sevinç*” gibi olumlu duygular hissettiklerini belirtmişlerdir. Boşanmış bir baba çocuk sahibi olacağını öğrendiği zaman hissettiği sevincini, “*Haberini alır almaz çok duygulandım ve sevindim. Hemen mutluluğumu ailemi arayarak paylaştım. Çok güzel bir gündü. (B5)*” şeklinde ifade etmiştir. Boşanmış başka bir baba ise çocuğuna nasıl bir baba olacağından dolayı daha çok endişe hissettiğini vurgulamıştır. “*Çok sevindim haberi aldığım anda. Açıkçası biraz endişelendim evladına iyi bir baba nasıl olurum diye kendimi hesaba çektim, sorguladım (D61)*”.

3.2. Evli ve Boşanmış Babaların Çocukların Bakımlarıyla İlgilenirken Hissettikleri Duygulara İlişkin Bulgular

Evli ve boşanmış babalar çocuklarının bakımlarıyla uğraşırken “*mutluluk, huzur ve şükür*” gibi olumlu; “*endişe ve kırgınlık*” gibi olumsuz duyguları hissettiklerini belirtmişlerdir. Evli olan babalar, çocuklarının bakımıyla uğraşırken daha çok “*mutluluk*” ve “*huzurlu*” hissi yaşadıklarını ifade etmiştir. “*Bakımı ile genelde annesi ilgileniyor. Fakat çocuğum olduğu için mutluluk ve huzur dışında olumsuz başka bir duygu hissetmem mümkün değil (D25)*”. Evli olan bir baba ise çocuğunun sağlık sorunundan ötürü bakımıyla ilgilenirken sadece “*endişe*” hissettiğini belirtmiştir. “*İlk bebeklik döneminde hasta olmasından dolayı ona bir şey olacak diye çok korktum (D16)*”.

Boşanmış babalar da evli babalar gibi çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken “*mutluluk ve huzur*” duygusunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Boşanmış bir baba çocuğun bakımıyla ilgilenirken mutlu olduğunu ifade ederken, “*Çocuğumun hangi bakımı olursa olsun mutlu bir şekilde keyif alarak kişisel bakımlarını yapmaya gayret gösterdim. Hiçbir zaman öfke ya da kırgınlık hissetmedim (D7)*”, başka bir baba ise “*Onunla ilgilenirken sadece mutluluk hissediyorum. (D63)*” olarak duygusunu belirtmiştir. Ayrıca boşanmış bir baba, çocuk bakımının zor ve büyük bir sorumluluk gerektirdiğini ifade ederek bazen çocuğunun bakımıyla ilgilenirken kırgınlık hissettiğini belirtmiştir. “*Genellikle mutlu oluyorum. Ama zaman zaman çocuğumun bakımını yaparken kırgınlık da hissediyorum (B5)*”.

3.3. Evli ve boşanmış babaların çocuklarının doğum anında hatırladıklarında hissettikleri duygularına ilişkin bulgular

Evli olan babaların çoğunluğu çocuklarının doğum anını hatırladıklarında *“mutluluk, heyecan ve şaşkınlık”* duygular hissederken bazılarının da *“endişe”* duydukları görülmüştür. Babaların örnek ifadeleri şu şekildedir. Bir baba doğum sırasında yaşadığı heyecanı ve mutluluğu, *“İlk doğduğu günleri ve bebeklik halleri aklıma geliyor ve bu duygu beni çok mutlu ediyor (D26)”* şeklinde tarif etmiştir. Başka bir evli baba ise çocuğu doğduğunda hissettiği duygunun çok farklı olduğunu ve bunu kelimelerle anlatamayacağını belirtmiştir. *“O anı hatırladığımda aynı heyecanı ve mutluluğu tekrar yaşıyorum. Tarif edemeyeceğim bir his ve bir mutluluk (D.38)”*. Sadece evli bir baba çocuğunun doğum sırasında yaşadığı sağlık sorunundan dolayı o anı hatırladığında hüzünlendiğini belirtmiştir. *“Tek hissettiğim duygu oğlumu kaybetme korkusu, onun için çok endişelenmişim ve korktum (D.16)”*.

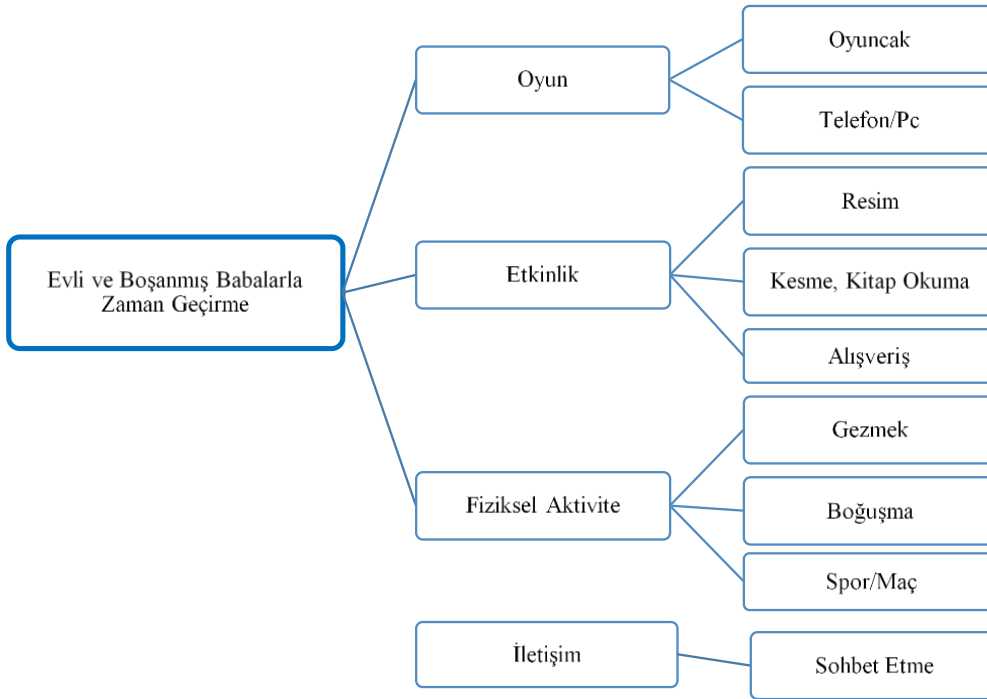
Boşanmış babaların çocuğunun doğum sürecini hatırladıklarında *“mutluluk, huzur, gurur ve şükür”* gibi sadece olumlu duygu hissettikleri görülmüştür. Boşanmış bir baba, *“O anı hatırladığımda sadece huzur ve mutluluk hissediyorum (D16)”* şeklinde ifade ederken; diğer bir baba ise çocuğunun doğum anını hatırladığında heyecan ve mutlulukla birlikte *“gurur”* duygusunu yaşadığı görülmüştür. *“Çok heyecanlanmışım ve şu an o anı hatırladığımda gurur duyuyorum (D63)”*.

3. 4. Evli ve Boşanmış Olan Babaların Çocuklarıyla Bir Gününü Nasıl Geçirdiklerine Dair Bulgular

Evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla bir gününü çoğunlukla *“yemek yapma ve yeme, oyun oynama (bilgisayar, oyuncak ve telefonda oyun), parka gitme, alışverişe gitme, sohbet etme, kitap okuma, televizyon seyretme (çizgi film, vb.) ve dans etme, spor, boğuşma vb.* fiziksel etkinlikler yaparak geçirdikleri görülmüştür.

Şekil 2

Evli ve Boşanmış Babaların Çocuklarıyla Nasıl Vakit Geçirdiklerine Yönelik Temalar ve Kodlamalar

Evli olan babaların çocuklarıyla “*yemek yeme (kahvaltı), oyu oynama, televizyon seyretme(tv), kitap okuma, sohbet etme, resim yapma, boyama, parka gitmek, gezmek ve fiziksel aktiviteler* gibi etkinlikler yaparak günlerini geçirdikleri görülmüştür. Evli babaların çocuklarıyla vakit geçirmeye yönelik örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Hafta içleri yemek yiyerek, televizyon seyrederek ve oyun oynayarak, hafta sonları ise gezmeye ve parka giderek geçiriyoruz(D12).”

“Güne kahvaltı yaparak başlıyoruz. Daha sonra gün içinde farklı oyunlar oynuyoruz, kitap okuma, boyama gibi etkinlikler yapıyoruz, sohbet ediyoruz ve fiziksel aktivitelerle günü bitiriyoruz(D16).”

“Akşamları işten eve geldiğimde çocuğumun o gün neler yaptığını, gününün nasıl geçtiğini soruyorum. Sohbet ediyoruz. Ödevleri varsa onları kontrol ediyorum(D26).”

Boşanmış babaların ise çocuklarıyla bir gününü “*yemek yeme(kahvaltı), oyun, parka gitme, kitap okuma, sohbet, alışverişe gitme, fiziksel etkinlik yaprak (spor, maç)*” geçirdiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Boşanmış başka bir ise çocuğu “*ne isterse onu*” yaptığını belirtmiştir. Boşanmış bazı babaların bu duruma ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Birlikte uyuyoruz, kahvaltı yapıp spora gidiyoruz birlikte. Maç yapıyoruz. Keyifli vakit geçiriyoruz onunla (D60).”

“Onunla sohbet ediyorum, genellikle yolda geçiyor zamanımız, birlikte yemek yeriz. Ona beğendiği şeyler alırım. Bazen oyun parkına götürürüm. Top oynarız vs. Bazen de kitap okur, resim yaparız birlikte(D61).”

“Oyun oynuyoruz. Sohbet ediyoruz. Oyun parkında arkadaşları ile oynarken onu seyrediyorum ve çok muylu oluyorum(D78).”

“Onun isteği doğrultusunda canı ne istiyorsa o şekilde geçiriyoruz rutin şeylerin dışında (D73).”

3.5. Ebeveynlerin Herhangi Bir Sebepden Dolayı (iş, vb.) Kısa Süreliğine Çocuğundan Ayrı Kalma Durumundaki Duygularına İlişkin Bulgular

Evli ve boşanmış babaların herhangi bir sebepten dolayı (iş, vb.) kısa süreliğine çocuklarından ayrı kaldıklarında “*mutsuzluk (üzgün), özlem, endişe (kaygı) ve huzursuzluk*” gibi daha çok olumsuz duyguları hissettikleri görülmüştür. Evli olan babalar çocuklarından bir süreliğine ayrı kaldıklarında “*özlem, mutsuzluk, yalnızlık ve endişe*” gibi daha çok olumsuz duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Buna yönelik bazı babaların ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Şu an iş gereği çocuklarımdan ayırıyorum. Onları uzakta olduğumda çok özliyorum ve onlar için endişeleniyorum. Bu soruları bile telefonda doldurmak zorunda kaldım (D26).”

“İçimde burukluk olur ondan ayrıldığımda. Çünkü çocuklarıma çok bağlıyım ve hiçbirinden ayrılmak istemiyorum (D26)”

“Özlemle geçen zor zamanlardan başka bir şey yok. Onsuz mutsuz hissederim çünkü sürekli birlikte yaşayan bir aileyiz (D38)”.

Boşanmış babaların çocuklarından herhangi bir sebepten dolayı (iş, vb.) süreliğine ayrı kalma durumunda, evli olan babalar gibi “*üzgün (kötü), özlem ve endişe*” gibi benzer olumsuz duyguları yaşadıkları görülmüştür. Buna yönelik bazı babaların görüşleri aşağıdaki verilmiştir.

“Zaten şu an eşimden ayrı olduğum için çocuğumdan ayrı kalmak zorundayım ve hafta da bir defa görüyorum bu yüzden çok üzülüyorum (D63)”.

“Ondan uzakta olduğumda çok üzülürüm ve kendimi onsuz eksik hissederim. Aklım hep onda kalır (B5)”.

“Kendi işimden dolayı ayrı kalmışsam pek bir şey hissetmem. Sonuçta onun geleceği için çalışmak gerektiğini bilirim, başka sebep olarak uzak kalırsam özlerim. İsteyken her gün ararım oğlumu (D61)”.

Boşanmış bir baba ise diğer babaların aksine çocuğundan herhangi bir sebepten dolayı ayrı kaldıklarında “*mutluluk, huzur*” gibi olumlu duygularını belirtmiştir. Buna yönelik örnek ifadesi şu şekilde belirtmiştir. “*Öncelikli olarak onların güvenli bir ortamda olduklarını bildiğim için fazla ayrı kalmamak şartı ile mutlu ve huzurlu bir şekilde hissederim (D72)*”. Evli ve boşanmış babaların çocuklarından ayrı kaldıklarında çoğunlukla benzer olumsuz duyguları hissettikleri görülmüştür.

3.6. Evli ve Boşanmış Babaların Çocuğundan Dolayı Yapmak İsteyip De Yapamadığı Şeyler Durumundaki Hislerine İlişkin Bulgular

Evli olan babaların çoğunlukla çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadığı şeyler durumunda; çocuklarının “*kendilerine engel olmadığını*” ve “*hallerinden memnun olduklarını*” belirtirken sadece bir babanın “*fedakârlık*” duygusu hissettiği görülmüştür. Evli olan babaların örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Bu zamana kadar olmadı (D38)”.

“Hayır şu ana kadar böyle bir şey olmadı (D25)”.

“Oluyor, fakat fedakârlık yapmam gerektiğinin düşünüyorum (D12)”.

Boşanmış bazı babalar çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadığı şeyler durumunda “*çocuklarının kendilerine engel olmadıklarını*” ifade ederken bazı babaların ise

“çocuklarının kendilerine engel olduklarını” ve bundan ötürü “üzgün” olduklarını belirtmişlerdir. Babaların buna yönelik ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Çocukların şu ana kadar hiçbir şey yapmama engel olmadı (D73)”.

“Hayır bu ana kadar olmadı (D61)”.

“Oldu; Tatile gitmek, dinlenmek gibi. Sorumluluk almak istemediğim zamanlar oluyor açıkçası bu yüzden aklım çocuğumda kalır diye çok fazla sosyal olamıyorum (B5)”.

“Evet oldu, maalesef. Mesela sinemaya gidemedik bende evde izlemek zorunda kaldım (D60)”.

Evli ve boşanmış babaların bu soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde, boşanmış babaların evli olan babalara kıyasla çocuklarından dolayı yapmak isteyip de yapamadıkları şeyler olduğu ve bundan ötürü kendilerini üzgün ve mutsuz hissettikleri görülmüştür.

3.7. Evli ve Boşanmış Babaların Çocuğu Okul Öncesi Eğitime Başladığı Gün Ondan Ayrıldıklarındaki Hislerine İlişkin Bulgular

Evli ve boşanmış babalar çocukları okul öncesi eğitime başladıklarında ilk gün onlardan ayrıldıklarında “mutluluk, gurur, heyecan, huzur ve özlem” gibi olumlu; “üzgün (mutsuz) ve endişeli (kaygı)” gibi olumsuz duyguları hissettikleri görülmüştür. Evli olan babalar çocukları okula başladıkları gün onlardan ayrıldıklarında “mutluluk ve gurur” duygusunu hissettiklerini belirtmiştir. Bir baba duygusunu; “Çok mutlu oldum. Bu ayrılığın onun için yararlı bir ayrılık olduğunu düşünüyorum (D38).”, bir başka baba ise “İş sebebiyle o gün yanında olmadım. Eğer orda olsaydım tek yaşadığım duygu gurur duymak olurdu (D25)” şeklinde ifade etmiştir. Yine evli olan bir baba okulun ilk günü çocuğundan ayrı kalmaktan ötürü “endişe ve korku” hissettiğini belirtmiştir. “Okulun ilk günü olduğundan onun için endişelenir ve bir sorunla karşılaşır mı diye korkarım(D16)”. Evli olan başka baba ise okulun ilk günü çocuğundan ayrı ayrıldığında heyecanlandığını ve çocuğunu merak ettiğini belirtmiştir. “Heyecanlanırım ve nasıl olduğunu ve okulda neler yaptığını eve gelip anlatana kadar merak ederim (D12)”.

Boşanmış babaların çoğunluğu okul öncesi eğitimin ilk günü çocuklarından ayrıldıklarında “mutlu, gururlu ve özlem” gibi olumlu, bazılarının ise “üzgün ve endişe (kaygı)” gibi olumsuz duygu hissettikleri tespit edilmiştir. Babaların buna yönelik örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Okulun ilk günü olması ve bugünün onun için önemli olması, artık onun büyüdüğünü görmek ve izlemek beni çok mutlu eder (D73)”.

“Olumsuz bir şey hissetmiyorum. O okuldayken için rahat oluyor ve kaygım olmuyor. Güvende olduğunu biliyorum çünkü (D78)”.

“İlk gün onu çok özledim ve aklım bütün gün ondaydı ne yapıyor diye. Ama okuluna alışmasını ve sevmesini de isterim çok. Bu yüzden kendi kendimi teselli etmeye çalışırım (B5)”.

Boşanmış bir başka baba çocuğundan okul öncesi eğitime başladıkları ilk günü ayrıldığında kendini “kötü” hissettiğini belirtmiştir. Buna yönelik duygularını, “İlk gün okula bıraktığımızda kendimi kötü hissettim. Çünkü o olmadan kendimi evde boşlukta hissettim (D60)” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir baba ise “İlk gün o çok üzgündü ve bu yüzden bende çok üzüldüm (D63).” olarak duygularını belirtmiştir. Evli ve boşanmış babaların çocukları ilk kez okul öncesi eğitime başladıklarında ve onlardan ayrıldıklarındaki hislerini karşılaştığımızda, boşanmış babaların evli olan babalara kıyasla daha fazla olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür.

3.8. Evli ve Boşanmış Babaların Çocukları Ağladıklarında ya da Huzursuzlandıklarında Çocuklarına Karşı Yaklaşımlarına İlişkin Bulgular

Evli ve boşanmış babaların çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında onlara karşı “*anlamaya çalışma, sakinleştirme (sarılma, kucaklama), çözüm üretme ve dikkatini dağıtma*” gibi benzer olumlu tutumları benimsedikleri görülmüştür. Evli olan babalar, çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında çoğunlukla “*onları anlamaya çalışma, çözüm üretme, konuşma ve yatıştırılmaya çalışma (sakinleştirme ve sarılma vb.)*” gibi yaklaşımlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Babaların buna ilişkin bazı örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Probleminin ve sıkıntısının ne olduğunu anlamaya çalışırım (D38)”.

“Önce sakinleştirmeye çalışır daha sonra problemi çözüm için onunla konuşmaya çalışırım (D12)”.

“Ona sarılırım sonra problemi öğrenip çözmesi için yardım ederim (D16)”

Boşanmış babaların çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında “*anlamaya çalışma, çözüm üretme, dikkatini dağıtma ve sakinleştirme (sarılma vb.)*” gibi olumlu; “*mahrum bırakma(tehdit) ve ödül sunma*” gibi olumsuz yaklaşım gösterdikleri görülmüştür. Babaların buna ilişkin örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Öncelikle neden ağlıyorsun diye sorarak ağlamasının sebebini öğrenmeye çalışırım. Sonra sakinleştirip konuşmaya çalışırım ve soruna çözüm bulmaya çalışırım birlikte (D73)”.

“Konuşurum, onu anlamaya çalışırım ve sakinleşinceye kadar ona sarılırım(D63)”.

“Onu anlamaya çalışıp, neden ağladığı ile ilgili soru soruyorum. Verdiği cevap sonrasında cevaba göre çözüm üretmeye çalışıyorum (D60)”.

Boşanmış bazı babaların ise çocukları ağladığında ya da huzursuzlandığında “*sinirlenme, tehdit etme ve ödül sunma*” gibi davranışlarda buldukları görülmüştür. Bazı babaların buna yönelik örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Biraz sinirleniyorum ve öfkeleniyorum ona karşı (D78)”.

“Önce onu sakinleştirmeye çalışırım. Eğer ağlaması devam ederse, onunla konuşamayacağımı ve ona yardımcı olamayacağımı anlatırım (B5)”.

“Kucağıma alırım, sakin olmasını söylerim. Ya da ilgisini farklı bir koya çekmeye çalışırım. Ona birlikte bir yerlere gitmeyi teklif ederim(D61)”.

Evli ve boşanmış babaların çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında çocuklarına karşı tutumlarına baktığımızda, boşanmış babaların evli olan babalara kıyasla daha fazla olumsuz yaklaşımda buldukları görülmüştür.

3.9. Evli ve Boşanmış Babaların Eşleriyle Yaşanan Tartışmanın Sonrasında Çocuğuna Olan Tutumlarına İlişkin Bulgular

Evli olan babalar eşleriyle tartıştıklarında çocuğuna “*her zamanki gibi aynı şekilde davranma, olumsuzluğu yansıtmama ve bazen yalnız kalma*” gibi yöntemlere başvurduklarını ifade etmişlerdir. Evli olan babaların çoğunlukla eşleriyle yaşadığı kavgayı ve huzursuzluğu çocuklarına yansıtmamak için her yolu denedikleri ve çabaladıkları görülmüştür. Babaların bazı örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Çocuğuma olan yaklaşımında bir değişiklik olmaz, her zamanki gibi davranmaya devam ederim(D12)”.

“Hiçbir şey değişmeden sanki bu tartışma olmamış gibi ona hissettirmemeye çalışırım(D38)”.

“Eşimle tartıştığımızda, sakinleşmek için mümkün olduğunca yalnız kalarak bunu çocuğuma yansıtılmaya çalışırım(D26)”.

Boşanmış babalar ise eşleriyle yaşadıkları tartışmanın ardından çocuğuna karşı davranışlarını *“duygusal, sakin, kızgın ve yansıtılmam”* şeklinde ifade etmişlerdir. Babaların buna yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Eşimle tartıştığımızda çocuğa olan tutumum kesinlikle duygusal olur. Onlara neden tartıştığımızı konuşarak anlatmaya çalışırım ve bir daha yanında olmayacağına söylerim (D73)” şeklinde ifade etmiştir.

“Genellikle sakin olmaya ve ona yansıtılmaya çalışırım (D60)” şeklinde ifade etmiştir.

“Eşimle tartışırken çocuğuma tutumum kızgın ise onunla ilgilenmem bu süre 5-10 dk. arasında olur. Şu an eşim olmadığından tartışma pek olmuyor (D61).”

Boşanmış bir başka baba eşleriyle yaşadıkları tartışma sonrasında çocuğuna tartışmayı ister istemez yansıttığını *“Maalesef bu durumda istemeyerekten de olsa olumsuzluğu çocuğuma yansıtıyorum (D78)”*, diğer bir baba ise *“Bazen sinirlediğimde ve kendimi kontrol edemeyip istemeden de olsa bunu çocuğuma hissettiriyorum, maalesef. Şu an ayrı olduğumuz için böyle bir sıkıntımız yok (BA3)”* şeklinde ifade etmiştir.

Evli ve boşanmış babaların eşleriyle yaşadıkları tartışma sonrasında çocuklarına olan tutumlarını incelediğimizde, boşanmış babaların evli olan babalara kıyasla daha fazla tartışma sonrasında yaşanan gerginliği istemeyerek de olsa çocuklarına yansıttıkları görülmüştür.

3.10. Evli ve Boşanmış Babaların Gelecekte Çocuklarından Ayrılacakları Düşüncesinin Onlarda Uyandırdığı Duygularına İlişkin Bulgular

Evli babaların gelecekte çocuklarından ayrı kalma düşüncesi karşısında *“endişe (korku)ve kaygı”* duygularını daha çok hissettikleri görülmüştür. Evli babaların buna yönelik bazı ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Şu an için bunu düşünmenin erken olduğunu düşünüyorum, çünkü şu an bile bu duygu beni endişelendiriyor (D26)”.

“Buna dayanmam çok zor. Bende yanına gitmek istiyorum (D38)”.

Bazı evli babaların ise gelecekte çocuklarından ayrı kalmaktan ötürü *“mutluluk”* hissettiği görülmüştür. Babaların bazı örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Nerde nasıl mutlu olacaksa orda olsun. Ben her daim çocuklarıma destek olur, mutlu olurum (D25)”.

“Kendi ayakları üzerinde durması beni mutlu eder ayrıca yaşlandığım da hissederim (D12)”.

Evli babaların çoğunlukla gelecekte çocuklarından ayrı kalmak istemedikleri ve bununla ilgili korkularını dile getirdikleri görülmüştür. Evli bir baba duygularını, *“Şu an için bunu düşünmenin erken olduğunu düşünüyorum, çünkü şu an bile bu duygu beni endişelendiriyor(D26)”* şeklinde ifade ederken; diğer bir baba ise, *“Onlardan ayrı kalmak istemiyorum, bunu düşünmek sadece korku hissettiriyor (D16)”* şeklinde duygularını belirtmiştir.

Boşanmış babaların gelecekte çocuklarından ayrı kalma durumunda daha çok “endişe (korku) ve üzgün (mutsuz)” gibi olumsuz duyguları ifade ettikleri görülmüştür. Buna ilişkin bazı babaların ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Zaten şu an benden uzakta ve beni çok üzüyor bu durum. Bundan daha uzak olması beni daha çok üzer (D63)”.

“Bana bu düşünce sadece kötü hissettiriyor ve onun benden uzakta olması endişelendiriyor (B5)”.

Boşanmış bazı babalar ise gelecekte çocuklarından ayrı kalma durumunda çok “üzgün” olacaklarını fakat çocuklarının mutlu olmalarının kendilerini teselli edeceklerini belirtmişlerdir. Babaların buna yönelik bazı ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Bu düşünce beni biraz üzüyor ve kötü hissettiriyor. Ama onun iyi ve mutlu olması teselli ediyor beni (D78)”.

“Onun büyüdüğünü görmek ve artık ondan ayrılmak duygusal olarak bir baba olarak tabi ki de üzer. Fakat onun mutlu ve huzurlu olması sadece bizi teselli eder (D73)”.

Evli ve boşanmış babaların gelecekte çocuklarından ayrı kalma düşüncesine yönelik hissettiklerine baktığımızda, boşanmış babaların evli olan babalara kıyasla çocuklarından ayrılmak istemedikleri ve özellikle endişe yaşadıkları görülmüştür. Evli olan babaların çocuklarından gelecekte ayrılmayı, boşanmış babalara kıyasla kabullendikleri ve daha az endişelendikleri tespit edilmiştir. Evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkilerine ve çocuklarına yönelik duygularına baktığımızda, babaların evli ve boşanmış olma durumuna göre çeşitlilik gösterdiği görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Bu çalışmada evli ve boşanmış babaların çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman çoğunlukla “mutluluk ve sevinç” gibi daha çok olumlu duyguları hissettikleri görülmüştür. Araştırmanın bulgularına paralel şekilde Saygılı ve Çankırlı (2017), babaların çocuk sahibi olacaklarını duyduklarında büyük mutluluk ve sevinç yaşadıklarını ve bu sevinç ile her şeyi yapabileceklerine yönelik özgüven yaşadıklarını belirtmiştir. Yine Lamb’ da (2010) babaların çocukları olacaklarını öğrendiklerinde ve doğduklarında en az anneler kadar büyük sevinç ve mutluluk duyduklarını vurgulamıştır. Bu araştırma bulgusu da babaların evli ve boşanmış olması fark etmeksizin anneler gibi çocukları olacaklarını öğrendiklerinde olumlu duygular hissettiklerini göstermiştir.

2. Evli ve boşanmış babaların çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken çoğunlukla “mutluluk, huzur ve şükür” gibi olumlu duyguları hissettikleri belirlenmiştir. Babanın çocuk bakımıyla ilgilenmesi, çocuğun gelişimini olumlu etkilemektedir (Evans, 1997). Babaların çocuklarıyla duyarlı şekilde ilgilenmeleri baba-çocuk aralarındaki duygusal bağı etkiler ve bu bağ babaların çocuklarıyla geçirdikleri vakit arttıkça güçlenir (Van Ijzendoorn & De wolff, 1997). Araştırmada boşanmış bazı babalar, çocuk bakımının zor ve sorumluluk gerektirdiğini bu yüzden çocuğunun bakımını yaparken hissettiği duyguyu “kızgınlık” olarak ifade etmiştir. Bu durum, boşanmanın bireyler üzerindeki olumsuz psikolojik, sosyal ve ekonomik etkileriyle açıklanabilir.

3. Evli ve boşanmış babaların çocuklarının doğum anını hatırladıklarında çoğunlukla “mutluluk, heyecan ve şaşkınlık” gibi benzer duyguları hissettikleri görülmüştür. Sadece evli bir baba, çocuğunun doğum sırasında yaşadığı sağlık probleminden dolayı o anı hatırladığında “korku ve endişe” hissettiğini belirtmiştir. Aslıyürek (2016) bu araştırmanın bulgularını destekler

şekilde, babaların doğum anını unutulmaz bir an olarak ifade ettiklerini ve babaların çoğunluğunun mutluluk ve sevinç duygularını yaşadığını belirtmiştir.

4. Araştırmada evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla vakitlerini çoğunlukla parka gitme, gezme, alışverişe gitme gibi dışarıda yapılan ve spor yapma, maça gitme gibi fiziksel etkinlikler yaparak geçirdikleri görülmüştür. Bu bulguya benzer olarak Tezel vd. (2017) babaların çocuklarıyla daha çok oyun, sohbet etme, parka gitme, piknik yapma, sinemaya gitme, alışverişe gitme, kitap okuma, resim ve deney yapma gibi etkinlikler yaparak vakit geçirdiklerini belirlemişlerdir. Ayrıca babaların çocuklarıyla fiziksel bakım ve beslenme gibi sorumluluk gerektiren konular yerine daha çok aktif (rekreasyonel) fiziksel etkinlikleri yaptıkları görülmüştür. Yine Türkoğlu ve diğerleri (2013) yaptıkları çalışmada, babaların çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmek için çocuklarıyla oyun oynama, dışarıda gezme, parka gitme, alışverişe gitme, deney ve gözlem yapma, televizyon izleme, yemek yapma, kitap okuma, ev ödevleri yapma, boyama yapma, şarkı söyleme/müzik, sohbet etme gibi aktiviteler yaptıklarını bulmuşlardır. Belsky (1979), anne-babaların bebekleriyle etkileşimlerini incelemeye yönelik yaptığı çalışmasında, annelerin çocukların fiziksel bakım ve beslenmeleriyle ilgilenerek vakit geçirirken, babaların ise daha çok fiziksel aktiviteye dayalı etkinlikler yaparak vakit geçirdikleri tespit etmiştir. Yine benzer şekilde Özgün vd. (2013), babaların çocuklarıyla fiziksel bakımdan ziyade, onlarla daha çok oyun oynama gibi eğlenceli etkinlikler yaparak vakit geçirdiklerini bulmuşlardır. Alanyazında, araştırmanın bu bulgusu ile paralel sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Fogarty & Evans, 2009; Pakkan, 2009). Babaların çocuklarıyla birlikte vakit geçirmesi, babaların çocukları üzerindeki etkisini artırmaktadır. Bu etkiyi babalar, çocuklarının bakımlarıyla ilgilenerek, onlarla oyunlar oynayarak ve onlara bir şeyler öğretmekle oluşturmaktadır (Lamb, 1997). Babanın çocuğuyla birlikte vakit geçirmesi ve çocuğunun bakımıyla ilgilenmesi aralarındaki duygusal bağın güçlenmesini (Biller, 2003; Feldman, 2003; Van Ijzendoorn & DeWolff, 1997) duygularını ifade etmesine ve diğer insanların duygularını anlamasını sağlamaktadır (Saygılı & Çankırılı, 2017).

5. Evli ve boşanmış babaların herhangi bir sebepten dolayı kısa süreliğine çocuklarından ayrı kalma durumunda daha çok “*mutsuzluk (üzgün), özlem, endişe (kaygı) ve huzursuzluk*” gibi benzer olumsuz duyguları hissettikleri görülmüştür. Sadece boşanmış bir baba ayrılığın kısa sürmesi ve çocuğunun güvende olması koşulunda kendini mutlu ve huzurlu hissettiğini belirtmiştir. Araştırma da babaların çocuklarından kısa süreliğine ayrı kaldıklarında kendilerini “*mutsuz, üzgün, endişeli vb.*” hissetmeleri, çocukların okul öncesi yaş grubunda olmasıyla ve o yaş grubu çocukların hem fiziksel hem de duygusal ihtiyaçlarının olması bakımından ulaşılabilir olmak istemeleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Çocuğun gelişiminde ve hayatında önemli bir yere sahip olan babaların (Lamb, 1975) daha bilinçli olmaları ve babalık rolü algısının değişmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

6. Evli babalar, çoğunlukla çocuklarından dolayı *yapmak isteyip de yapamadıkları şeylerin olmadığını* ve çocuklarının *kendilerine engel olmadıklarını* belirtmişlerdir. Ancak boşanmış bazı babaların ise çocuklarından ötürü yapamadıkları şeyler olduğunu ve bu nedenle “*üzgün ve mutsuz*” olduklarını açıklamışlardır. Boşanmanın yol açtığı psikolojik, sosyal ve ekonomik etkenler babaların bu şekilde düşünmelerine neden olabilir. Booth ve Amato (1992), boşanmanın zorlayıcı bir yaşam olayı olduğunu ve boşanma sonrasında bireylerin yüksek düzeyde psikolojik sorunlar yaşayabileceğini vurgulamaktadır. Boşanma sürecinin uzun ve stresli geçmesi, yaşamda büyük değişimlere sebep olması nedeni ile bireylerin sağlığını, gelişimini ve uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Boşanma sonrası babalar, psiko-sosyal ve ekonomik birçok sorunla karşılaşmaktadır. Boşanmış bireylerin kaliteli bir hayatı sürdürebilmeleri ve gelecek için daha sağlıklı adımlar atabilmeleri için profesyonel psikolojik danışmanlığa ihtiyaçları vardır. Bekar danışmanlığı da bu amaçla hizmet veren ve boşanmış bireyleri hem bekar hem de evlilik ve aile hayatına hazırlayan kapsamlı bir psikolojik danışmanlıktır (Aydın, 2023). Boşanmış babalara bekar danışmanlık hizmeti verilerek, ihtiyaç duydukları psiko-sosyal ve ekonomik alanlarda

destek almaları sağlanabilir. Bekar danışmanlığı boşanmış babaların çocuklarıyla sağlıklı ve etkili iletişime yönelik destekler sunarak, baba-çocuk ilişkisinin kalitesini artırılabilir (Aydın, 2023).

7. Evli ve boşanmış babaların çocukları okul öncesi eğitime başladığı ilk gün “*mutluluk, heyecan, gurur ve özlem*” gibi daha çok olumlu duygular hissettikleri görülmüştür. Ancak boşanmış bazı babaların çocukları okul öncesi eğitime başladıkları gün “*endişe ve korku*” hissettiklerini ifade etmişlerdir. Boşanmış babaların hem çocuklarından ayrı olmaları hem de okula başlamalarıyla bu ayrılığın daha da uzama düşüncesi, babaların “*endişe ve korku*” gibi olumsuz duyguları yaşamada etkili olmuş olabilir. Boşanma sonrasında ebeveynlerde benlik saygısında azalma, depresyon, yas, gelecek kaygısı, pişmanlık, üzüntü, endişe, suçluluk, kırgınlık ve kaygı düzeylerinin artabileceği belirtilmektedir (Arıkan, 1992; Aydın, 2023; Yılkan, 2022).

8. Evli ve boşanmış babaların çocukları ağladıklarında, çocuklarını “*anlamaya ve sakinleştirmeye çalışma, sarılma, kucaklama, çözüm üretme ve dikkatini dağıtma*” gibi çoğunlukla olumlu yaklaşımlara çalışan ifadeleri yer almaktadır. Türkiye’de babalık ve ilgili babalığın belirleyicileri çalışmada, babaların çocukların korku, kaygı ve üzüntü anında onları sakinleştirmek için çoğunlukla onları “*öpme ve onlara sarılma*” gibi sıcak davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir (AÇEV, 2017). Sadece boşanmış bazı babaların çocukları ağladığında *sinirlendiklerini* ve onları susturmak için *ödül sunma* ya da *mahrum bırakma (tehdit gibi)* davranışları sergilemektedirler. Bireylerin sağlıklı ve mutlu aile hayatı sürdürmelerinde etkili iletişim, problem çözme, stresle baş etme ve öfke yönetimi gibi bilişsel becerilere ihtiyaçları vardır. Bu beceriler, bireylere evlilik öncesi bekar danışmanlığı hizmeti ile kazandırılabilir. Bekar danışmanlığı alan bireyler böylece sağlıklı bir evlilik ve aile hayatı için daha hazır duruma gelebilmektedir (Aydın, 2023). Evlenmeden önce bekar danışmanlığı alan babalar da geliştirdikleri beceriler sayesinde çocuklarıyla daha sağlıklı ve etkili iletişim kurabilirler. Bu yüzden babaların evlenmeden önce bekar danışmanlığı hizmetinden yararlanmaları önerilebilir.

9. Evli ve boşanmış babalar, eşleriyle yaşadıkları tartışmayı çocuklarına çoğunlukla “*yansıtmadıklarını ve hiçbir şey olmamış*” gibi davranmaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Laurent ve diğerleri (2008), anne-baba arasındaki duygusal ilişkinin sağlıklı olduğu ailelerde babaların çocuklarına yönelik yaklaşımlarının daha olumlu ve sıcak olduğunu bulmuşlardır. Ancak boşanmış bazı babaların eşleriyle tartışma sonrasında yaşanan gerginliği istemeyerek de olsa “*çocuklarına yansıtıkları ve çocuklarına olan tavırlarında (sinirli olma gibi)*” değişiklik olduğu görülmüştür. Bu durum, anne-baba arasındaki duygusal ilişkinin niteliğinin, çocuklarıyla olan ilişkileri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir (Belsky vd.,1991). Araştırmada boşanmış babaların çocuklarına yönelik tavır ve davranışlarının, evli olan babalara kıyasla daha olumsuz olduğu görülmüştür. Bu durumun, boşanmış babaların eşleriyle ilişkilerinin ve iletişimlerinin olumsuz olmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu durum bireylerin kişilik özellikleri ve psikopatolojik durumları ile ilişkili de olabilir. Konuya yönelik ileri araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

10. Evli ve boşanmış babaların, gelecekte çocuklarından ayrı kaldıklarında daha çok “*mutluluk ve özlem duyma*” gibi olumlu duygular hissettikleri tespit edilmiştir. Buna rağmen boşanmış bazı babaların ise, gelecekte çocuklarından ayrılmak istemedikleri ve bundan ötürü “*endişelerini ve korkularını*” ifade ettikleri görülmüştür. Bu durum, boşanma sonrasında velayetin daha çok anneye verilmesiyle ve babaların çocuklarından uzak kalmalarıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Yılkan (2022), velayetin anneye verilmesinden dolayı babaların çocuklarından uzak kaldığı, çocuklarıyla ilişkilerinin eskisi gibi olmadığı ve bunun yerine sanal ya da uzaktan yürüttüklerini belirtmiştir. Ebeveynlerin boşanma sonrasında oluşan duygusal boşluğu çocuklarıyla doldurmaya çalışmak istemeleri, babaların çocuklarına daha düşkün olmasında etkilidir (Erdim & Ergün, 2016; Öztürk, 2008). Araştırmanın sonucunda evli ve boşanmış babaların *çocuklarıyla ilişkilerine yönelik duygu ve düşünceleri* evli ve boşanmış olma durumuna göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Özellikle boşanmış babaların evli olan babalara kıyasla, çocuklarıyla ilişkilerine yönelik duygu ve düşüncelerini daha olumsuz olarak

değerlendirdikleri görülmüştür. Sağlıklı toplum ve çocuklar yetiştirmek için bireylerin evlilik öncesi eğitim ve bekar danışmanlık hizmeti gibi profesyonel destek almaları önerilmektedir. Yurt dışında çocuk sahibi boşanmış bireylere yönelik olan ve zorunlu katılım gereken eğitim programları (Uyar, 2022) benzer şekilde ülkemizde de uygulanabilir. Bu eğitim programlarının boşanmış bireylerin uyum süreciyle ilgili koruyucu/önleyici ve müdahale edici olmalıdır. Çocuğun sağlıklı büyümesinde ve gelişiminde anneler kadar babalar da önemli bir role sahiptir. Bu yüzden babalar, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinçlendirilmeli ve kendi önemlerini fark etmelerini sağlayacak eğitim programlarıyla desteklenmelidir. Bu eğitim programları babaların ihtiyaçları ve beklentileri göz önüne alınarak hazırlanmalıdır. Ayrıca çocuk eğitimi ve aile-çocuk ilişkisine yönelik programlarda sadece anne değil, anne ve babayı birlikte destekleyecek eğitim programları geliştirilmelidir. Çocuğun sağlıklı gelişimi ve büyümesine katkısı olan babaların çocuklarıyla olan ilişkileri gözlenmeli ve daha fazla araştırılmalıdır. Ülkemizde daha çok “aile” değişkenine odaklanılmış ve bekar, boşanmış ve dul bireylerin sorunlarına yönelik psiko-sosyal destek alabilecekleri merkezler sınırlıdır. Bu merkezlerin sayısının artması ve bu bireylere devlet destekli profesyonel hizmetlerin verilmesi oldukça kritiktir.

Bu araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak araştırma verileri, 12 gönüllü babadan nitel tekniklerle toplanmıştır. Nitel araştırmaların doğası gereği, bulguları genellemek mümkün değildir. Bu nedenle bu araştırmanın bulgularından hareketle daha büyük örneklemle çalışılabilir. Ayrıca kültüre ve sosyo-ekonomik düzeye göre babaların görüşleri değişebilir. Bu nedenle farklı kültürden, farklı eğitim ve farklı sosyo-ekonomik düzeyden evli ve boşanmış babalarla da benzer bir çalışmalar yapılabilir. Son olarak, bu araştırma çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babaları kapsamaktadır. Gelecek araştırmalarda daha küçük yaş grubundaki çocukların farklı medeni durumdaki anne ve babaların “çocuklarıyla ilişkilerine yönelik duygu ve görüşleri” inceleyen çalışmalar yapılabilir.

Alanyazında aile-çocuk üzerine sayıca fazla araştırma varken, sınırlı sayıda baba-çocuk ilişkisi ve babalık üzerine çalışma yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte boşanmış babalarla yapılan araştırmalar yok denilecek kadar azdır. Sınırlılıklarına rağmen bu çalışma, evli ve boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkilerine yönelik duygu ve görüşlerine ilişkin bilgi vermesi ve alan yazında farklılaşan bulgulara sahip olması bakımından değerlidir. Ayrıca ileride yapılarak geniş kapsamlı araştırmalara bir temel oluşturması ve önerilerde bulunması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Altunbulak, C., & Aydoğan, İ. (2015). İlköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları ve okulda karşılaştıkları ve okulda karşılaştıkları problemlerin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 76-102.
- Amato, P.R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46.
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 57-573. <https://doi.org/10.2307/353560>
- Arıkan, Ç. (1992). *Yoksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma* (1. Baskı). Şafak Yayıncılık.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Arı, R. (2006). *Gelişim ve öğrenme*. (3. Baskı). Nobel Yayıncılık.

- Aslıyüksek, Z. Ş. (2016). *0-2 yaş bebeğe sahip annelerin doğum sonrası bağlanmalarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Balin, H. (2011). Aile içi rollerde babalığın önemi. *Çocuk ve Medeniyet*, 6(11), 55-81.
- Belsky, J. (1979). Mother–father–infant interaction: A naturalistic observational study. *Developmental Psychology*, 15(6), 601–607. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.15.6.601>
- Belsky, J., Youngblade, L., Rovine M., & Volling, B. (1991). Patterns of marital change and parent-child interaction. *Journal of Marriage and Family*, 53(2), 487-498. <https://doi.org/10.2307/352914>
- Bekman, S. (2001). *Çocuğun yaşamında babanın rolü ve önemi sempozyum raporu*. Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını.
- Biller, H. B. (2003). *Fathers and families paternal factors in child development*. Auburn House.
- Booth, A., & Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(4), 396-407. <https://doi.org/10.2307/2137106>
- Fogarty, K., & Evans G.D. (2009). The common roles of fathers: The Five Ps. *University of Florida Publication*, 1-4. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3d1f3e3ea989e4fb61a49da0b8bf0184eb3e1752>
- Fleming, A. S., Corter, C., Stallings, J., & Steiner, M. (2002). Testosterone and prolactin are associated with emotional responses to infant cries in new fathers. *Hormones and Behavior*, 42(4), 399-413.
- Çetinkaya, B. (2010). *Ruhsal açıdan sağlıklı aile sağlıklı çocuk*. (3. Baskı). Pegem Yayıncılık.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research desing: Choosing among five approaches*. (2nd Ed.). Sage Publications.
- Çınar, Z. (2019). *6-10 yaş aralığındaki anne ve babası boşanmış çocuklarda davranış problemi analizi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Güngörmüş, O. (2010). “*Baba-çocuk ilişkisi*”, *ana-baba okulu*. (14. baskı). Remzi Kitabevi.
- Güler, F. Y. (2014). *Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısı depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
- Ertürk Kara, H. G. (2017). Aile kuramları. T. Güler Yıldız, (Ed.). *Anne baba eğitimi* (4. Baskı) içinde (36-55). Pegem Akademi.
- Eisenberg, N., Hofer, C., Spinrad, T. L., Gershoff, E. T., Valiente, C., Losoya, S. H., ... & Maxon, E. (2008). Understanding mother-adolescent conflict discussions: concurrent and across-time prediction from youths' dispositions and parenting. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 73(2), vii-viii.
- Evans, C. (1996). *Düşük sosyo-ekonomik örneklemlerli Türk babaların rollerine yönelik tutumları ve katılımları*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

- Kasuto, M. (2017). *Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 79-91.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations*, 49(1), 25-44. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x>
- Laurent, H. K., Kim, H. K., & Capaldi, D. M. (2008). Prospective effects of interparental conflict on child attachment security and the moderating role of parent romantic attachment. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 377-388. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.377>
- Lamb, M. E. (2010). *How do fathers influence children's development? Let me count the ways. The role of the father in child development*, (pp.1-26). New York, Wiley.
- Lamb, M. E. (2001). *Kültürler arası bakış açısı ile babanın çocuğun yaşamında rolü ve önemi*. Sempozyum raporu. AÇEV Yayınları.
- Lamb, M. E. (1997). Fathers and child development: An introductory overview and guide. *The Role of the Father in Child Development*, 3(1), 1-18.
- Lamb, M.E. (1977). Father-infant and mother-infant interaction in the first year of life. *Child Development*, 48, 167-181.
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributors to child development. *Human Development*, 18(4), 245-266.
- Mağden, D., & Temel, Z. F. (1991). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan 7-9 yaş çocuklarının okul başarıları arasındaki farkların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 15(80). 36-43. <http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/6035/2197>
- Myers, R. (1992). *The twelve who survive* (Vol. 29). Routledge.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage publications.
- Nair, H., & Murray, A. D. (2005). Predictors of attachment security in preschool children from intact and divorced families. *The Journal Of Genetic Psychology*, 166(3), 245-263. <https://doi.org/10.3200/GNTP.166.3.245-263>
- Semerci, B. (2009). *Birlikte büyütelim, çocuk ruh sağlığı* (Özel Baskı). Alfa Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Aile ve Toplum Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi*, 4(14), 7-31.
- Şentürk, Ü. (2012). Parçalanmış aile çocuklarının eğitimdeki başarı/başarısızlık durumu (Malatya örneği 2006). *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(29), 105-126.
- Soysal A, Bodur Ş, İşeri E., & Şenol S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 8(2), 88-99.
- Saygılı, S., & Çankırlı, A. (2017). *Baba olma sanatı* (7. Baskı). Zafer Yayınları.

- Taşkın, N. (2011). Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar: babalar. *Eğitim Bir Sen Dergisi*, 20, 43-47
- Tezel-Şahin, F., Akıncı-Coşgun, A., & Aydın-Kılıç, Z. N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *GUJGEF*, 37(1), 319-349.
- Tezel Şahin, F. (2007). Sosyal değişim sürecinde değişen baba rolü. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 1015, 765-773.
- Turan Cebeci, S. C. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2021). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>
- Türkoğlu, B., Çeliköz, N., & Uslu, M. (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. *Journal of Research in Education and Teaching*, 2(2), 54-71.
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108.
- Ortony, A., & Turner, T. J. (1990). What's basic about basic emotions? *Psychological Review*, 97(3), 315-331. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.97.3.315>
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Özcebe, H., Küçük Biçer, B., Çetin, E., Yılmaz, M., & Zakirov, F. (2011). 0-10 yaş aralığında çocuğu olan babaların çocuk sağlığı ve bakımındaki rolleri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 54(1), 70-78.
- Özgün, Ö., Aydılek Çiftçi, M. A., & Erden, Ş. (2013). The meaning of fatherhood as perceived by Turkish police fathers and their young children. *Educational Research and Reviews*, 8(21), 1966-1978
- Pakkan, E. (2009). *4-5 yaş çocuklarının hareket etkinliklerine katılımı ile anne babalarının çocukla geçirdikleri zaman arasındaki bağlantının incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Riley, A. W., Coiro, M. J., Broitman, M., Colantuoni, E., Hurley, K. M., Bandeen-Roche, K., & Miranda, J. (2009). Mental health of children of low-income depressed mothers: Influences of parenting, family environment, and raters. *Psychiatric Services*, 60(3), 329-336.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Uyar, N. (2022). *Kadınların boşanma sonrası yaşama uyumu: Bilişsel davranışçı kurama dayalı psikoeğitim programının etkililiği*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Van IJzendoorn, M. H., & De Wolff, M. S. (1997). In search of the absent father—meta-analyses of infant-father attachment: A rejoinder to our discussants. *Child Development*, 68(4), 604-609.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yılkan, İ. (2022). *Boşanmış erkeklerin boşanma deneyimleri üzerine bir karma desen çalışması*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Young, M. E., & Mundial, B. (1996). *Early child development: investing in the future*. World Bank.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Family has a significant impact on the development of children. Children raised in a happy and peaceful family atmosphere where healthy communication is established can complete their development appropriately. Failure of family members to fulfill their responsibilities, unrest within the family, violence, and ongoing conflicts lead to divorce (Krishnakumar & Buehler, 2000). It is known that there has been an increase in divorce rates in Türkiye in recent years. It has been reported that there has been a 27% increase in the number of divorcing couples, with the number rising from 136,570 in 2020 to 174,085 in 2021 (TÜİK, 2021). Divorce is a societal phenomenon that deeply affects family members (Öngider, 2013; Türkarıslan, 2007). The problems experienced before, during, and after divorce affect not only parents but also children negatively. These processes are difficult and stressful for both parents and children (Şentürk, 2008). Research has mostly focused on the effects of divorce on children and their adjustment problems. These include the effects of divorce on children (Öngider, 2013; Türkarıslan, 2007), self-esteem and mental health (Kasuto, 2017), acceptance-rejection perception (Erden & Güler, 2014), school achievement and problems (Mağden & Temel, 1991; Şentürk, 2012; Altunbulak & Aydoğın, 2015), behavior problems (Çınar, 2019), depression and social skills (Uzun, 2013), and attachment styles and anxiety levels (Turan-Cebeci, 2009) by comparing children from divorced and married families. In a meta-analysis, after divorce, fathers tend to fulfill fewer responsibilities toward their children, and they care less, want less, and love less their children (Amoto & Gilbreth, 1999).

Since custody is usually given to the mother, research has mainly focused on the social and emotional problems that mothers and children experience after divorce. Studies have not focused much on the relationships and problems that fathers have with their children after divorce. Especially in Türkiye, it is seen that the number of studies conducted on divorced fathers is limited. The aim of this study is to explore the emotions and thoughts of married and divorced fathers regarding having children.

Methods

This study is qualitative research designed to examine the views of married and divorced fathers on having children. Qualitative data collection techniques such as observation, interviews, and document analysis to reveal perceptions and events in a natural and holistic way (Yıldırım & Şimşek, 2011). The participants of this study consist of a purposive sample of six married and six divorced fathers, totaling 12 fathers, determined by the criterion sampling method. The criteria determined in the selection of participants for this study are:

1. The children attend preschool education.
2. Fathers are either married or divorced.

The data of the study was collected through interviews conducted with fathers using a "semi-structured interview form" developed by the researcher. The interviews with fathers were recorded and transcribed by the researcher. The data was then analyzed using the content analysis method.

Findings, Discussion, and Conclusion

Married and divorced fathers generally responded with more positive emotions such as happiness, excitement, and joy when they learned that they would have children and when they take care of them. Married and divorced fathers have expressed that they spend more time with their children by engaging in outdoor activities (such as walking, going to the playground, and shopping) and physical activities (sports, and games). In a study conducted by Tezel et al. (2017) examining fathers' time spent with their children, it was found that fathers engage in more outdoor and physical activities with their children, such as playing games, doing art and science experiments, reading books, chatting, shopping, going to the zoo, park, picnic, playing sports, and going to the theater/cinema, rather than taking on physical care, nutrition, and passive responsibilities while spending time with their children. Belsky (1979) stated that mothers spend most of their time caring for their children while fathers engage in more physical activities and play. Similarly, in the literature review, it was found that there are similar studies supporting the research findings (Türkoğlu et al., 2013; Özcebe et al., 2011; Fogarty & Evans, 2009; Pakkan, 2009).

Married and divorced fathers stated that they did not have things they wanted to do but could not do because of their children, and their children did not prevent them from doing things they wanted to do. However, some divorced fathers stated that there were things they could not do because of their children and they were sad about it. This situation is thought to be due to the psychological effects of the difficult and stressful process that fathers experience after divorce. Booth and Amato (1992) emphasize that divorce is a stressful and difficult life event, and individuals may experience high levels of psychological problems after divorce.

Married and divorced fathers have shared feeling mostly positive emotions such as happiness, excitement, pride, and long on the first day of their children starting school. However, negative emotions such as anxiety and fear have been noted among divorced fathers alongside positive emotions. It is believed that divorced fathers' separation from their children and the idea of the separation prolonging through the beginning of school may contribute to the experience of negative emotions. Arıkan (1992) stated that negative emotions such as decreased self-esteem, guilt, anger, and anxiety can develop more in parents after divorce. Additionally, one of the most common emotional problems that divorced fathers experience is the intense longing they feel for their children due to the custody being given to the mother (Arıkan, 1996). Married and divorced fathers were found to exhibit similar positive attitudes such as attempting to understand, soothe (hugging and holding), finding solutions, and distracting their children when they cried. Based on the AÇEV (2017) report, fathers exhibited warmer behaviors such as kissing and hugging their children more when trying to calm them down when they were scared or sad. Only some divorced fathers expressed that they got angry when their children cried and engaged in reward or deprivation (such as threats) behaviors to silence them.

Married and divorced fathers have expressed that they generally do not reflect their arguments with their spouses on their children and continue to act as if nothing happened. Laurent et al. (2008) have stated that in families where the emotional relationship between parents is healthy and of good quality, fathers' attitudes and behaviors towards their children are more positive and warmer. However, some divorced fathers have indicated that they unintentionally reflect the tension after the argument with their children and that there are changes in their attitudes toward their children (such as being angry). This situation can be explained by the effect of the marital relationship between parents on the parent-child relationship, and the fact that parents with poor marital relationships establish negative relationships with their children as well (Belsky et al., 1991). It has been investigated that the attitudes and behaviors of divorced fathers differ from those of married fathers. This difference is thought to stem from the nature of the relationship and communication between spouses.

The attitudes and behaviors of divorced fathers were found to be different from those of married fathers in the study. This difference is thought to stem from the quality of the relationship and communication between spouses. For married and divorced fathers, the thought of being separated from their children in the future elicits more positive emotions such as "happiness and longing". However, some divorced fathers have expressed their "reluctance, concerns, and fears" about the idea of being separated from their children in the future. This situation may be related to parents' attempts to fill the emotional void after divorce with their children and thus becoming more dependent on them (Öztürk, 2008). As a result of the study, it could be said that married and divorced fathers show differences in their perceptions of their children and their emotions regarding having a child. Especially compared to married fathers, it was evaluated that the feelings and thoughts of divorced fathers towards having a child were more negative. These feelings were mostly determined to be fear, concern, sadness, and anger. The research concluded that divorce negatively affects fathers' feelings and thoughts about having a child.